

II.

Консервативні художники всіх попередніх епох, як і церква і релігія, виховували ставлення ворожнечі, неприязні, презирства до жінки.

Зверя нет сильнее женщин ни
на море, ни в лесу,
И огонь не так ужасен, и не
так бесстыдна рысь — ...
Вечно женщины ненавидить
обещаюсь и клянусь.

(Арістофан)

Ця мораль панувала й досі панує у світі торжества приватної власності, там де безжально, по-варварському топталися і топчуться всі кращі людські почуття, де люди:

Любви стыдятся, мысли гонят,
Торгуют волею своей,
Главы пред идолами клонят
И просят денег да цепей.

(Пушкін)

Природно, що за такого строю взаємин найрадісніше і найкраще людське почуття, як кохання, засмучувалось, перетворювалось на муку.

Для истинной любви
Страдание всегда необходимо,
То видно, уж таков закон судьбы.

(Шекспір).

Мотив страждання, як неминучого супутника щирого кохання, мотив багатьох і шекспіровських драм і ряду інших творів світової культури.

Кохання—найрадісніше природою своєю почуття—устрій власності перетворював на муку.

Дездемона—ця прекрасна страдниця—пала жертвою двірської низості і підлоти продажного, лицемірного, мерзенного Яго.

„Кохання Дездемони страждальне“ (Гейне).

„В цій голубці немає ні злості, ні тіні опору“,— писав про неї німецький критик Левес.

Але, крім страждальної, рабської Дездемони, що гине без тіні опору, Шекспір лишив нам цілу галерею жіночих типів і характерів дійових, міцних, волювих. „Кохання Джульєтти—діяльне“ (Гейне), але у світі, де панувала власність, воно з джерела радості перетворено на муку, воно змертвлене.

Порція, прагнучи бути гідною супутницею життя Брута, закликає його ставитися до неї, як до рівної:

„Хіба я лише в деяких рідких випадках інше ти? Хіба я інше ти лише для того, щоб поділити з тобою твою трапезу, твоє ліжко, бути подеколи твоєю співбесідницею? Хіба я живу в околицях твого настрою? Коли це так, то Порція не дружина, а приспанка Брута*...“

Так переконувала Порція, дочка Катона, прагнучи бути гідною супутницею Брута в житті, не бажаючи бути лише його приспанкою, прагнучи жити одним життям зі своїм коханим. Незабутній образ Порції—героїні драми „Венеціанський купець“.

„У Порції сплучились багато з тих приємних властивостей, якими Шекспір наділив велику частину своїх жінок; але поруч гідності, принади, ніжності, що відзначають взагалі її стать, ми бачимо в ній і цілком самостійні, особливі властивості: високу розумову силу, піднесення, непохитну твердість і превалюючу над усім цим веселість“.

Так характеризує образ Порції містріс Джемсон, що написала спеціальну книгу про характери шекспірівських жінок.

„Цілком жіночий розум і цілком розумову жіночість показав Шекспір в образі дружини Брута“,—каже Гейне.

В образі леді Макбет Шекспір подає міцний характер честолюбної жінки. Але вже тоді, коли здійснюється її честолюбні замисли, вона гине, її жіноча натура не витримує внутрішньої боротьби з жорстокістю вчиненого вбивства з честолюбних мотивів.

Проходить ціла галерея жіночих образів у творах Шекспіра: злі і добрі, мстиві, ніжні, ті, яких люблять і ті, які

* Драма Шекспіра „Юлій Цезар“.

любляться, діяльні і пасивні, чарівні у своєму високому почутті прояву кохання, як Дездемона, Джульєтта, — і всі вони живуть як справжні характери його епохи і кожна з них розкриває якусь із рис жіночого характеру.

Шекспір показав в образі Порції („Венеціанський купець“) жінку високої розумової сили, непохитної твердості. Досить згадати сцену виступу її на суді проти лихваря Шейлока.

„У Шекспіра в англійських історичних драмах жінки грають позитивні головні ролі й поет примушує їх діяти не для того, щоб, як в інших п'єсах, показати лише жіночі особливості й характери, а скоріше тому, що описувана ним історія вимагає втручання їх“ (підкреслено А. Г.) (Гейне, „Жінки і дівчата Шекспіра“).

Чарівний і образ Карделії („Король Лір“) і винятково принадна Імоджена („Цимбелін“), як і раніш названі героїні Шекспіра. Всі вони репрезентують реалістичні характери епохи певного соціального середовища. Гейне пише про те, що „поет примушує їх діяти не для того, щоб показати лише жіночі особистості, а тому, що показувані ним події були б показані невірною, неповною без активної участі і втручання їх“. Про це слід пам'ятати сучасним художникам нашої соціалістичної дійсності.

Але і найдіяльніші і найдійовіші жіночі характери Шекспіра, як Порція, відбивають становище жінки в суспільстві, як особистості суспільно-невизнаної, нерівноцінної, особистості неповноправної.

Щоб виступити на суді проти лихваря Шейлока, Порція маскується в чоловічий костюм.

Жінки Шекспіра не беруть участі в суспільній праці, праці продуктивній. Природно, що ця обставина ускладняє навчання в Шекспіра наших письменників в показі жіночого характеру нового соціального середовища, жінки іншого суспільного стану, жінки — активної будівниці соціалізму.

Уміння показати ліричні переживання, вибір ситуації, глибоке знання й розуміння мотивів, вчинків і дій жінок і дівчат Шекспіра — багато чого можуть навчитися пролетарські художники в найбільшого генія — художника, не повторюючи, не відтворюючи проте механічно „шекспірівських дівчат і жінок“. Сліпе повторення призвело б до того, що характери сучасних нам жінок були б подані, як нетипові характери за нетипових обставин. Жінки Шекспіра органічно беруть участь в показуваному ним житті, вони не притягаються лише як допоміжні фігури для розвитку сюжету, фабули, як це часто ще роблять наші сучасники.

Немислимо в одній статті дати історико-культурну схему розвитку і становлення жіночого характеру на протязі всієї людської історії, хоча і це завдання, поставлене О. М. Горьким, треба розв'язати нашим історикам літератури.

Характеристика ряду жіночих типів і характерів у творах руської і світової літератури минулого повинна допомогти нам освоїти і проблему створення образу нової суспільної жіночої особистості епохи соціалізму, яскраві приклади якої ми бачимо в країні соціалізму.

Коли ми аналізуємо жіночі образи пізніших літературних пам'ятників, нашу увагу природно притягає образ Анни Кареніної.

Всі противенства суспільства, вся несправедливість ставлення до жінки, до її долі, до її права на життя, як її визначало двірське панство, устрій власницького ставлення до жінки, ми бачимо на прикладі долі цієї блискучої, розумної, високо обдарованої Анни Кареніної.

Толстой в її образі хотів показати картину страшної муки, внутрішнього розладу у жінки, що переступила закони церковного шлюбу і порушила норми моралі буржуазних родинних взаємин.

Плоть перемогла розум, волю, і Анна Кареніна стає носієм гріха, вона повинна загинути — так розкривається за-